

Дмитро Ващук
(Київ)

[Огляд] **На пути к самоопределению народов Беларуси и Украины в 1917–1918 гг.** / А.Н. Кукса. — Минск: БНТУ, 2012. — 341 с.

2012 року в Білорусі з'явилося нове видання, присвячене історії Білорусі та України, упорядником якого став білоруський дослідник, доцент Білоруського національного технічного університету Олександр Миколайович Кукса. У цьому збірнику представлені документи, які розкривають особливості реалізації національно-демократичної моделі державності білоруськими і українськими політичними структурами. Опубліковані архівні матеріали висвітлюють національно-державні процеси в Україні з точки зору як білоруських, так і українських сучасників подій 1917–1918 рр.

Збірку відкриває передмова, де подано характеристику використаних архівних фондів. В першу чергу, це матеріали Національного архіву Республіки Білорусь і Центрального державного архіву вищих органів влади України. Цікавими виявились фонди Національного історичного архіву Білорусі. Незважаючи на те, що окремі документи вже друкувалися в інших виданнях, у них не акцентувалась увага на українсько-білоруському аспекті. Відтак, історико-порівняльний аналіз подій 1917–1918 рр. в обох державах дозволяє розкрити нову грань національно-державного будівництва.

У першій главі «**Позиция белорусских и украинских национальных структур к преобразованиям России в демократическую федеративную республику**» розкриваються об'єктивні умови еволюції програмних установок і тактики білоруських та українських організацій, характеру їх спільних дій, взаємної підтримки, напередодні і в ході жовтневого перевороту, в питаннях будівництва національної державності. Автором підкреслюється той факт, що боротьба лідерів Української Центральної ради за реалізацію ідеї національно-територіальної автономії України у межах Російської демократичної федеральної республіки сприяла переходу значної частини білоруських діячів на позиції широкого тлумачення поняття національної автономії. Необхідно відмітити наведені автором документи з Центрального державного архіву вищих органів влади України, які доповнюють матеріали білоруських архівів і по-новому освітлюють події на території Білорусі.

У збірці, за рахунок аналізу представленого архівного матеріалу, простежується взаємодія політичних структур Білорусі і України, визначається їх роль в ході реалізації національно-демократичної моделі державності. Велика увага приділяється аналізу впливу лютневої революції та жовтневого перевороту в Росії на білоруське та українське суспільство, а також взаємовпливи національних процесів у Білорусі й Україні.

Лютнева революція сприяла становленню/зміцненню демократичного духу політичного життя не лише центральних органів влади, але і в організації влади на місцях. Найбільш дієвими і популярними стали органи місцевого самоврядування (міські думи і земства) та Ради робітничих і солдатських депутатів. Органи місцевого самоврядування Білорусі підтримували Тимчасовий уряд і виступали за правове перетворення Росії шляхом скликання Всеросійських Установчих зборів.

Важливим поштовхом до ухвалення цього рішення став підрахунок співвідношення сил між прибічниками єдиної і неділимої Росії та прибічниками федерації у листопаді 1917 р. українським публіцистом І. Маєвським. Коментуючи їх в місцевій пресі, білоруські діячі дійшли висновку, що федеральне перетворення Росії знаходиться під загрозою, оскільки $\frac{2}{3}$ учасників Установчих зборів були антифедералістами. У кінці листопада Білоруський обласний комітет (БОК) і Велика Білоруська рада (ВБР) виступили з ідеєю проведення Загальнобілоруського з'їзду. Однак, український варіант подібних подій в грудні 1917 р., коли поразка більшовиків у Києві сприяла підвищенню авторитету УЦР, змінив хід подій в Мінську. Більшовики остерігаючись українського сценарію розігнали Загальнобілоруський з'їзд у Мінську, який проходив 5–17 грудня 1917 р.

У другій главі **«Налаживание контактов белорусских организаций с УЦР (декабрь 1917 г. — 29 апреля 1918 г.)»** особлива увага приділяється виявленню основних напрямків, змісту і форм взаємодії, а також співпраці білоруських та українських політичних структур після проголошення Української Народної Республіки (УНР) і Білоруської Народної Республіки (БНР), що прагнули встановити між собою та іншими державами добросусідські відносини, отримати міжнародне визнання. Про це засвідчили переговори між київською місією БНР і керівниками УНР, у т.ч. стосовно перспектив створення білорусько-української федерації. В ході цих переговорів українські лідери проявили розуміння стосовно дипломатичних, політичних і торгових ініціатив білоруських діячів, але офіційно так і не визнали незалежність БНР, що відповідало інтересам німецької окупаційної влади.

Розгону Загальнобілоруського з'їзду передували арешти українців у Мінську, проведені Обласним виконавчим комітетом західної області і фронту («Облвиконзахоб»). Делегати Загальнобілоруського з'їзду підтримали заарештованих українців, закликавши до їх негайного звільнення. Органи місцевого самоврядування, в умовах можливої втрати єдиного продуктового ринку, заявили про те, що більшовики не зуміють організувати постачання хліба і звернулись до Ради з проханням не припиняти постачань у білоруські губернії. З протоколів допитів заарештованих членів Української ради у Мінську видно, що з Орші українські частини (дев'ять ешелонів) рухалися в напрямку Мінська. У цих умовах «Облвиконзахоб» оголошує, що члени Центральної Білоруської військової ради (ЦБВР) за підтримки Української ради готують державний переворот. Відповідно проводяться арешти членів ЦБВР, розігнані органи місцевого самоврядування.

У зв'язку з цим, звістка про прихід німецьких військ була зустрінута спокійно і з надією на краще. За короткий час, а точніше упродовж місяця,

білоруський рух проходить все те, що українці пройшли з моменту Лютневої революції, прийнявши три універсали. Велику допомогу при цьому надали громадські об'єднання: українців у Мінську і білорусів у Києві, Одесі, Катеринославі та інших містах. До Києва вирушила білоруська дипломатична місія, відкрилася Білоруська торгова палата, було виділено грошову позику, але офіційного визнання БНР так і не отримала.

У момент ухвалення рішення про тимчасове припинення переговорів між делегацією Ради БНР і УНР до початку російсько-українських переговорів, у Києві відбулась зміна влади. Внаслідок державного перевороту до влади прийшов гетьман П. Скоропадський, а це, своєю чергою, призвело до початку нового етапу білорусько-українських відносин.

У третій главі «**Попытка добиться признания независимости БНР со стороны правительства гетмана П. Скоропадского**» йде мова про низку важливих заходів зроблених Радою БНР по відношенню до уряду П. Скоропадського з метою добитися визнання незалежності, встановити ділові стосунки у дипломатичній, військовій та економічній сферах. Органи місцевого самоврядування у період окупації спочатку підтримали Раду БНР, але після прийняття акту про державну незалежність вийшли з її складу, виступаючи за автономію у складі Росії. У другій половині листопада — на початку грудня 1918 р. А. Луцкевич, реалізуючи ці завдання, залучив до спільної роботи представників органів самоврядування, але у зв'язку з невиконанням їх умов останні вийшли із складу Ради БНР. Оскільки реальних сил не було ні у Ради БНР, ні у органів самоврядування, міська дума і земства з приходом більшовиків у грудні 1918 р. були розпущені.

Чимале місце відведене матеріалам, які висвітлюють діяльність українських політичних партій, громадських і військових організацій на території Білорусі; уперше широко висвітлено питання створення і діяльності Українського консульського агентства в Мінську. З травня 1918 р. уряд Скоропадського приймає рішення заснувати українське консульське агентство першого розряду в Мінську на чолі з А. М. Квасницьким. Діяльність його почалася 19 травня і мала проходити у тісному контакті з БНР.

У зв'язку з цим київська місія БНР звернулася 11 травня до уряду України з пропозицією призначити білоруського консула в Києві. Кандидатом пропонували доктора П. В. Тремповича, який і був призначений 29 травня консулом БНР у Києві (з 16 червня 1918 р. генеральним консулом став Г. Ф. Базаревич). До цього обов'язки консула виконувала Білоруська торгова палата. У зв'язку з цими подіями А. І. Цвикевич заявив, що у факті вступу політичних структур України у переговори з представниками Ради БНР останні побачили прихований акт визнання БНР.

Варто відзначити, що представлена збірка документів виконана на високому науковому рівні. Упорядник провів ґрунтовну роботу по збору і систематизації архівних документів, що зберігаються у Білорусі й Україні та мають цінність для української історичної науки. Вона стане у пригоді не лише фахівцям-історикам, а й усім, хто цікавиться історією України періоду Української національно-демократичної революції.